

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 8 november 2020

Van God los (Jesaja 48:17-22)

Alex van Ligten

1.

De woorden van Jesaja worden gesproken tegen een volk dat in gevangenschap is afgevoerd naar een ver land. De mensen zijn ontgoocheld, murw gebeukt, ze leven in een maatschappij als derde-, vierderangs burgers. Ze tellen niet mee.

Jesaja gunt het ze niet dat ze daarin blijven steken. Je mag jezelf af en toe heus wel zielig vinden, maar je moet dat vooral niet blijven doen. De profeet zegt: er valt te leren hoe je gelukkig en voorspoedig kunt leven, er is een weg die uit de zieligheid en de onmacht voert, namelijk de weg van gerechtigheid en vrede. Zou je die weg zoeken, dan is je bestaan één groot opgaan uit de ellende naar de vreugde, uit de ballingschap naar waar je thuishoort, naar de vrijheid en de vreugde. Ooit heeft God zijn volk uitgeleid uit de slavernij, hij heeft ze door de woestenij heen gehaald; als ze dorst hadden in die dorre vlakten, stroomde het water rijkelijk uit de rotsen. Dat heeft hij toen gedaan, zegt de profetie, en dat kan weer gebeuren.

Krachtige, geestvervoerende woorden, afgesloten door een uit de toon vallende zin. 'Voor de kwaaddoeners geen vrede.'

Is daar een vraag aan Jesaja aan vooraf gegaan? Heeft er iemand geroepen, 'En wat gebeurt er dan met onze onderdrukkers? Gaan die eraan? Voorgoed? Of kunnen die maar doorgaan met hun onrecht?'

En heeft Jesaja toen met dat laatste zinnetje willen zeggen: 'Of ze hun kwaad vergolden krijgen, geen idee. Maar ze zullen geen vrede kennen, de bedrivers van het kwaad.'

Met 'goddelozen' werden ze altijd vertaald, de *rasjiem* uit de Hebreeuwse Bijbel. Die goddelozen rijmden wel mooi op 'die het kwaad verkozen' en 'die heulden met de bozen', maar toch was het als vertaling niet je dat. Willem Barnard bedacht de mooie variant 'godlossen', want, zei hij, die *rasjiem* kunnen nog keurig in God geloven, lid zijn van een net kerkgenootschap, maar intussen in hun doen en laten helemaal van God los zijn. 'Kwaaddoeners' werden het in onze lezing. 'Ploert en Schender', bedacht Huub Oosterhuis ervoor. Ze gedragen zich hufferig, proleterig, en ze schenden regels en wetten, ze beschadigen anderen en schofferen iedereen die ze wat in de weg legt.

Kwaaddoeners komen in vele vormen voor, groot en klein. Ze terroriseren hun gezin, ze zitten achter een loket. De grootste en ergste maken zich meester van een heel land door de regels van fatsoen en de democratische afspraken met voeten te treden. Wat ze allemaal gemeenschappelijk hebben, is minachting en verongelijkheid. Minachting voor andermans bezit, of voor werkelozen, of voor vrouwen, of voor mensen met een donkere huid. En aan de verongelijkheid over hun lot of over hoe ze behandeld worden, ontlenuen ze het recht om hun woede te koelen op toevallige voorbijgangers.

2.

Daar zijn we beland bij wat ons steeds opnieuw opschrikt, het moslimterrorisme. Mensen doodschietsen, onthoofden, omdat je - ja, waarom? Altijd als er walgelijke, zinloze moorden worden gepleegd, hebben we de neiging te zoeken naar verklaringen, naar een reden. Al sinds de moord op Theo van Gogh, afgelopen week zestien jaar geleden, en bij de moorden in Frankrijk en Oostenrijk weer, wordt het recht op vrije meningsuiting in stelling gebracht. 'Wij laten

de profeet niet beledigen,' roepen de daders en hun opgejutte sympathisanten. En regeringsleiders roepen dat het recht op vrije meningsuiting in het geding is en dat zij pal staan. Dat doen ze altijd graag als het niks kost, even gretig als de nieuwsrubrieken en praatprogramma's op de automatische piloot gaan door steeds weer niet erg boeiende debatjes te organiseren tussen een liefst wat fundamentalistische moslim en een strijder voor het vrije woord.

Maar dat is niet aan de orde. Of liever: dat zou het niet moeten zijn. Als er al gedebatteerd moet worden, dan is het over een veel fundamenteler recht, schreef vorige week de oud-president van de Hoge Raad Geert Corstens, namelijk het recht op leven. Er kunnen grenssituaties zijn waarin het doden van een ander gerechtvaardigd is, omdat jouw eigen leven of dat van de mensen bij jou acuut bedreigd wordt, maar 'het uiten van een mening die je niet bevalt, hoe kwetsend ook, kan dat nooit zijn'.

Trouwens, als je na een moordpartij gaat debatteren over de toelaatbaarheid van sommige uitingen, geef je al toe dat de mogelijkheid bestaat dat er op zich een andere, wel geldige reden te bedenken valt om iemand te doden. Het moet voor iedereen duidelijk zijn dat er nooit ook maar één reden is om een ander het leven te benemen. Wie dat toch doet, heeft het recht op vrijheid verbeurd en wat mij betreft het recht op aandacht ook.

Wat die kostbare vrijheid van meningsuiting betreft: het zou goed zijn als we er eens serieus over gingen nadenken of we dat recht niet zó ernstig zouden moeten nemen, dat iedereen die een mening wil uiten dat met naam en toenaam moet doen, niet meer stiekem, anoniem, verstopt achter een onachterhaalbaar digitaal adres. En ons de vraag stellen of bedreigingen wel vallen onder dat recht. Zodat kwetsbare, opgejaagde mensen bij hun poging tot aangifte niet krijgen te horen dat 'wij helaas pas kunnen ingrijpen als er echt iets gebeurt'. Ietsje eerder in actie komen, mag dat ook?

En minder stelligheden zouden ook welkom zijn. Van nogal betwistbare meningen die als harde feiten worden gepresenteerd hebben we zo langzamerhand toch ook wel de buik vol. Salomon Kroonenberg, een wijze Salomo uit onze dagen, heeft zijn wetenschappelijke grondhouding voorzien van een mooi motto: 'Wie twijfel zaait, zal inzicht oogsten.'

3.

'Geen vrede voor de bedrivers van het kwaad.' Ik hoorde in een interview met overlevenden van de concentratiekampen een lieve, zachtaardige oude man, zeggen: 'Dat zinnetje bid ik elke keer achter mijn vaste gebeden aan. En dan hoop ik dat de laatste kampbeulen die nog leven, en van hun vrijheid en hun staatspensioen in Duitsland genieten, wakker liggen van wat ze hebben gedaan.'

Dat kwam in de buurt van Elie Wiesels gebed tijdens de herdenking van de zoveel jarige bevrijding van kamp Auschwitz. Op de plaats waar één miljoen Joodse kinderen waren omgebracht, bad hij: 'God, schenk geen vergiffenis aan de moordenaars van kinderen.'

Er is groot kwaad waar geen vrede op volgen mag. Geen ploert of schender verdient een stilzwijgend geweten. Geen vrede voor hen.

Nu is er nog een probleem. Dat is dat het helemaal-van-God-los-zijn niet alleen te constateren valt bij de erkende booswichten, de Erdogans, Orbans en Loekasjenko's. Aanslagplegers beweren voor de rechter ook altijd dat ze geen onschuldig bloed hebben vergoten, want iedereen is schuldig. Wij in het Westen, levend in weelde, en in een welvaart die betaald is met uitbuiting, eerst in onze koloniën en nu in de nog steeds voortgaande uitbuiting van de armen in Midden-Amerika, Azië en Afrika, wij profiteren daarvan en dat maakt ons schuldig. Daaraan

ontleent de schutter, die zich slachtoffer waant van het Westen, het recht om vrijelijk in het rond te schieten.

Dat wij indirect deelhebben aan het kwaad, als afnemers, is een feit. Dat is geen zondebesef zoals de kerk dat in haar slechtste gestalte aan de gelovigen voorhield (en -houdt). Het is wel een goed uitgangspunt om onze welvaart niet ongelimiteerd op te jagen, maar eerder af te bouwen tot een redelijker peil. Zelf met veel minder toekunnen en wat we te veel hebben ten goede laten komen aan wie het hard nodig hebben. Daar moet het heen. Maar als je mensen op een bushalte of in een kerk schuldig verklaart en dan ook nog het doodvonnis voltrekt, dan ben je toch echt wel van God los.

Die collectieve schuld voel ik ook niet zo hevig. Herman Wiersinga heeft het eens ongeveer zo geformuleerd: 'Ik ben volop bereid aangesproken te worden op wat ik daadwerkelijk fout doe. Het is goed als ik schuld voel als ik iets goed te maken heb en goedmaken kan. Maar voor zaken die in het verre (of zelfs nog niet zo verre) verleden fout zijn gegaan, weet ik me niet schuldig en maar ten dele medeverantwoordelijk.'

Het zou al heel wat zijn als we ons eigen, daadwerkelijke falen wisten te herkennen en dat vervolgens onder handen wisten te nemen. Dat we er dan nog niet zijn, snappen we wel. Dat er nu eindelijk, zonder verder getreuzel, ernst moet worden gemaakt met grote hervormingen, zo niet omkeringen van al die uitwassen in ons systeem, is duidelijk voor iedereen die met zorg ziet wat er allemaal gebeurt in de wereld, ver weg en dichtbij, wat een ellende een rigide kapitalistisch systeem aanricht.

Het hoeft niet zo te blijven en het hoeft niet zo verder te gaan. Ooit is er iemand opgestaan die een en al aanmoediging was voor de armen van geest, de mensen met verdriet, de zachtmoedigen, de mensen die in al hun vezels uitzien naar gerechtigheid, de mensen die zich over anderen weten te ontfermen, die hun geweten willen laten spreken, die op vrede en verzoening uit zijn.

Als je die weg gaat, hem achterna, dan is dat een geluk voor jezelf en de mensen om je heen.

Zo moge het zijn.